

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia 22 (2024)

ISSN 2081-1861

DOI 10.24917/20811861.22.2

Iwona Pietrzekiewicz

Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

ORCID 0000-0002-2479-6918

Karola Głombiowskiego idea książki w procesie komunikacji społecznej

*Cum omnia optime ex causis noscantur
Wszystko najlepiej poznaje się z przyczyn*

W polskiej i zagranicznej literaturze naukowej często podnoszono zarówno kwestie potrzeby, jak i braku autonomizacji problematyki bibliologicznej oraz obecności książki jako problemu badawczego¹. W okresie po II wojnie światowej polemiki odnoszące się do kształtu nauki o książce jako dyscypliny, przynależnych do niej pól badawczych oraz usytuowania w systemie nauki polskiej nabrały szczególnej dynamiki. Wiązało się to z kształtowaniem nowych struktur akademickich oraz potrzebą rozwoju kształcenia bibliotekoznawczego na poziomie wyższym. Na obie te kwestie ogromny wpływ miały ówczesne kwestie ideologiczne i polityczne. Warto przypomnieć publikacje, które niesłuchanie ożywiły polską dyskusję o podstawowych polach badawczych nauki o książce. W roku 1953 ukazały się prace, które sugerowały obniżenie statusu dyscypliny akademickiej, takiej jak nauka o książce/księgoznawstwo/bibliologia, do której zaliczano również zagadnienia bibliotekoznawcze. Ideologiczne głosy Władysława Bieńkowskiego i Tadeusza Marguła² wyrażały nieskrywaną krytykę bibliologii jako nauki o książce, a co istotne, spotkały się z akceptacją oraz formalnym poparciem środowiska bibliotekarskiego. Wypowiedzi te pozostawały pod ewidentnym wpływem koncepcji szkoły radzieckiej i akcentowały pragmatyczne, bieżące potrzeby zawodowe związane

1 K. Dobrowolski, *Zagadnienie nauki o książce*, [w:] *IV Zjazd Bibliotekarzy Polskich w Warszawie. Referaty*, cz. 2, Warszawa 1936, s. 7–15.

2 W. Bieńkowski, *O pseudonauce bibliologii i najpilniejszych potrzebach bibliografii*, Warszawa 1953; T. Margul, *Z obłoków bibliologii na ziemię bibliotekoznawstwa*, „Przegląd Biblioteczny” 1953, t. 4, 350–358. Zob. też J. Sadowska, *Marksistowskie poglądy Władysława Bieńkowskiego w teorii i praktyce bibliotecznej*, [w:] *Książka zawsze obecna. Prace ofiarowane Profesorowi Krzysztofowi Migonowi*, Wrocław 2010, s. 335–346; B. Koredczuk, *Library science versus bibliography: a contribution to the study of the impact of politics and ideology on the creation of names for book institutions in post-war Poland – the case of Wrocław*, „Roczniki Biblioteczne” 2023, r. 67, s. 119–129.

z próbą adaptacji polskiego systemu funkcjonowania bibliotek w nowej sytuacji politycznej w Polsce³.

Głosy te, mając szeroki oddźwięk w kraju, odcisnęły też piętno na dyskusji teoretyków nauki o książce oraz na terminologii przyjętej w ramach polskich struktur akademickich⁴. W polemice zabrał również głos Stanisław Sierotwiński, który w 1953 r. wyraził obawy: czy książka może być przedmiotem odrębnej nauki?; czy nauka o książce jest nadrzędna i uniwersalna, skoro książka służy przekazywaniu całej wiedzy, czy też jest ona nauką pomocniczą? Puentował, że:

dyscypliny będą [...] krzyżować się ze sobą, tak jak [...] przenikają się fragmenty rzeczywistości. Podział jest potrzebny, ponieważ ułatwia zrozumienie i powiązanie całości, oddziela specjalizacje naukowe i zawodowe. [...] Księgoznawstwo pozostaje w bezpośrednim związku z życiem i w tym tkwi jego dynamizm i obowiązek uczestniczenia w postępującej przemianie życia⁵.

Przywołana dyskusja zaciążyła wprost na kwestiach organizacyjnych związanych z powołaniem w 1957 r. samodzielnej katedry kształcącej w ramach dyscypliny na Uniwersytecie Wrocławskim. Zaznaczmy tu dwie istotne opinie. Autorem pierwszej był Karol Głombiowski (1913–1986), badacz dziejów książki, jej produkcji i rozpowszechniania oraz recepcji czytelniczej⁶, który swoje spostrzeżenia teoretyczne i metodologiczne dotyczące teorii książki jako narzędzia przekazu oraz bibliologicznych aspektów procesów literackich budował aktywnie, angażując się w trwający od XIX w. proces tworzenia dyscypliny. Uczestniczył nie tylko w dyskusjach teoretycznych, ale też w kreowaniu w jej ramach kształcenia akademickiego oraz niezbędnego, zinstytucjonalizowanego zaplecza naukowego. Uważał, że jej nazwa powinna odpowiadać teoretycznemu aspektowi nauki, pomijając zastosowania praktyczne. Proponował więc użycie terminów: bibliologia lub księgoznawstwo. Przeciwnego zdania był Antoni Knot (1904–1982), kierujący przekształcanym Zakładem Bibliotekoznawstwa dla Pracujących, który preferował podkreślenie pragmatycznego, bibliotekoznawczego charakteru kierunku studiów prowadzonych w ośrodku⁷.

Dyskusja pomiędzy profesorami Knotem a Głombiowskim wskazywała na znaczenie ośrodka wrocławskiego jako tego, który kształtował najważniejsze

3 B. Koredczuk, *Library science versus bibliography...*, s. 121–122.

4 K. Migoń, *Z dziejów nauki o książce*, Wrocław 1979, s. 136–137.

5 S. Sierotwiński, *Zadania nauki o książce*, „Przegląd Biblioteczny” 1953, t. 21 (2), s. 121–125. Cyt. za B. Koredczuk, *Library science versus bibliography...*, s. 122–123.

6 Bibliografia podmiotowa zob. *Prace Karola Głombiowskiego w artykułach opublikowanych na łamach wybranych polskich czasopism naukowych – analiza cytowań*, [w:] *Książka i biblioteka w procesie komunikacji społecznej*, red. R. Aleksandrowicz, H. Rusińska-Giertych, Wrocław 2015, s. 75–91; B. Koredczuk, *Karol Głombiowski – twórca wrocławskiej szkoły bibliologicznej*, [w:] *Książka i biblioteka...*, s. 19–38; K. Migoń, *Karola Głombiowskiego droga do bibliologii*, [w:] *Bibliotekarze polscy we wspomnieniach współczesnych. W kręgu nauki i bibliotek*, Warszawa 1993, s. 20–27.

7 B. Koredczuk, *Library science versus bibliography...*, s. 121. Por. K. Głombiowski, *Bibliotekoznawstwo jako dyscyplina uniwersytecka*, „Roczniki Biblioteczne” 1962, r. 6, s. 1–19; tenże, *O dalszy rozwój bibliotekoznawstwa uniwersyteckiego*, „Roczniki Biblioteczne” 1967, r. 11, z. 3–4, s. 451–465.

propozycje teoretyczne, tak w obszarze badawczym dyscypliny, jak i programu realizowanych studiów⁸. Jego dominujące znaczenie dokumentuje dorobek skupionych wokół niego badaczy nazwanych później wrocławską (polską) szkołą bibliologiczną⁹. Poszukiwanie adekwatnego paradygmatu polskiej nauki o książce w drugiej połowie XX w. zanalizowała Irena Socha¹⁰. W swojej analizie podkreśliła, że miały tu znaczenie dwa podejścia: jedno konstytuujące się na fundamentalnych pracach teoretycznych oraz drugie, wychodzące od realizacji konkretnych badań, a jednocześnie wnoszące wkład „teoriotwórczy”. Dorobek powojennej nauki o książce oceniała także poprzez wkład wybranych indywidualności takich jak: Kazimierz Piekarski, Aleksander Birkenmajer, Jan Muszkowski, Stefan Vrtel-Wierczyński, Adam Łysakowski, Karol Głombiowski, Janusz Dunin, Radosław Cybulski czy Krzysztof Migoń. Podobnie Bożena Koredczuk zauważając, że w „polskiej nauce obmyślanie nazwy dyscypliny, w ramach której dyskutuje się o książkach, bibliotekach i związanych z nimi zagadnieniach, trwa od co najmniej dwóch stuleci, nieustannie wywołując kontrowersje i spory wśród badaczy tej dziedziny” wskazała kilka podstawowych czynników, które ją konstytuowały:

[...] młode dyscypliny akademickie [...] rozwijają swoje teorie, metodologie i aparat pojęciowy, zabiegają o własne miejsce w systemie nauk; [...] tradycja nazewnicza [...] jest odmienna w językach romańskim, niemieckim, angielskim i rosyjskim; (3) rodzime spolszczenia, (4) [...] okresy, w których władze polityczne ingerowały w tworzenie kierunków studiów i prowadzących je ośrodków¹¹.

Niezależnie jednak od zróżnicowanych w szczegółach koncepcji badacze zawsze starali się odnosić do książki jako przedmiotu dyscypliny:

Książka – dokument, [...] była niemal stale obecna w teoretycznym myśleniu, znajdując z czasem nowe argumenty, która w konsekwencji wyznaczała główne elementy pola i zakresu badań¹².

8 [tłum. autorki]. Zob. B. Koredczuk, *Library science versus bibliography...*, s. 121, 124; K. Głombiowski, *Czy bibliologia może wybić się na samodzielność? (w odpowiedzi moim czytelnikom – rzeczywistym i urojonym)*, „Roczniki Biblioteczne” 1983, r. 27, z. 1–2, s. 559–605; K. Migoń, *O nazwie dyscypliny, którą uprawiamy*, „Przegląd Biblioteczny” 1993, t. 61 (1/2), s. 109–113.

9 D. Hombek, *Z dziejów wrocławskiej bibliologii. Kultura książki w działalności Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego (Bożena Koredczuk, Badania nad książką, biblioteką i informacją w kręgu towarzystw naukowych. Komisja Bibliologii i Bibliotekoznawstwa Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego (1953–2003), Wrocław–Warszawa 2021...)*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia” 2023, t. 2, s. 579.

10 I. Socha, *Nauka o książce w Polsce w latach 1945–2015. Teoretyczne źródła inspiracji*, „Roczniki Biblioteczne” 2016, t. 60, s. 41–70.

11 B. Koredczuk, *Library science versus bibliography...*, s. 119–120.

12 I. Socha, dz. cyt., s. 41. Należy zauważyć, że „W każdej dyscyplinie naukowej pytanie o przedmiot badań należy do centralnych problemów teoretycznych i metodologicznych. Zapewne w każdej z nich stanowiska są zróżnicowane. Wielość poglądów spowodowana jest odmiennymi koncepcjami dyscypliny, różnorodnością spojrzeń na jej zakres i możliwości, akceptacją wybranych modeli badawczych, a także koncentracją uwagi na niektórych tylko problemach. [...] Wielką rolę odgrywa tradycja, autorytety i szkoły naukowe. [...] Szczegól-

Analizując historyczne aspekty dyskusji w środowisku polskich naukowców Bożena Koredczuk wskazała, jaką terminologię preferowali pierwsi kierownicy Katedry Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Wrocławskiego¹³. Antoni Knot ciążył ku podkreśleniu bibliotekoznawczego pola, choć nie unikał również określenia „nauka o książce”. Z kolei Karol Głombiowski promował ten ostatni oraz „księgoznawstwo”, choć czasem używał również terminu „bibliologia”. Charakterystyczne jest, że kiedy doszło do powołania czasopism naukowych skupiających środowisko badaczy szeroko pojmowanej książki, a Profesorowie objęli funkcje ich redaktorów naczelnych, to Krzysztof Głombiowski pracował nad tytułem „Studia o Książce” (1970–), a Antoni Knot powołał do życia organ bibliotek szkół wyższych „Roczniki Biblioteczne” (1957–).

Najszerze teoretyczne ujęcie „książki”, jako elementu porządkującego teorię nauki o książce zaprezentował Karol Głombiowski, księgoznawca i filolog, teoretyk i badacz historii książki śląskiej, recepcji książki i jej użytkowania¹⁴. Blisko związał się z naukowym środowiskiem Wrocławia jako wieloletni pracownik działu starych druków, a także dyrektor Biblioteki Uniwersyteckiej oraz profesor Uniwersytetu Wrocławskiego. W latach 1956–1969 kierował tutejszą Katedrą Bibliotekoznawstwa na Wydziale Filologicznym. W roku 1952 uzyskał stopień doktora, w 1966 profesora tytularnego. Po przeniesieniu się na Uniwersytet Gdański w latach 1973–1983 był organizatorem i kierownikiem Zakładu Nauki o Książce. Był inicjatorem, współzałożycielem, a w końcu członkiem wielu towarzystw i stowarzyszeń, m.in. Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego, Towarzystwa Przyjaciół Ossolineum, Towarzystwa Miłośników Wrocławia czy Towarzystwa Miłośników Historii. Swoje dokonania naukowe łączył z zaangażowaniem organizacyjnym w kwestie powołania studiów bibliotekoznawczych, co stawia go w rzędzie twórców bibliotekoznawstwa uniwersyteckiego. Był autorem wielu prac naukowych, zarówno teoretycznych, jak i poświęconych historii książki oraz problematyce czytelnictwa¹⁵.

nie w naukach humanistycznych i społecznych mamy do czynienia z różnym pojmowaniem przedmiotów badań, dlatego trudno mówić o jednej, a tym bardziej o jednolitej dziedzinie” – sformułowane przez Krzysztofa Migonia spostrzeżenia odnoszą się wprost do współczesnej bibliologii, włączonej obecnie w zakres nauk o komunikacji społecznej i mediach. Wskazują przy tym na długotrwałe rozbieżności dotyczące jej definicji oraz kwestii powiązanych z instytucjonalnym funkcjonowaniem nauki. K. Migoń, *O przedmiocie badań współczesnej bibliologii*, „Konspekt” 2004, nr 19, s. 27.

13 Zainteresowania badawcze twórców wrocławskiej Katedry Bibliotekoznawstwa skupiały się głównie na problematyce księgoznawczej, teorii oraz metodologii nauki o książce, wskazaniu jej miejsca wśród innych nauk, teorii i metodologii nowoczesnych badań czytelnictwa, ale też dziejach dawnej książki (także na Śląsku), miejscu i recepcji książki w systemie komunikacji międzyludzkiej (z uwzględnieniem innych form przekazu, jak teatr czy radio i film). Łączył ich szacunek dla dorobku cywilizacji europejskiej oraz fascynacja polską kulturą narodową.

14 M.in.: K. Głombiowski, *Problemy historii czytelnictwa*, Wrocław 1966; tenże, H. Szejnowska, *Książka rękopiśmienna i biblioteka w starożytności i średniowieczu*, Warszawa–Wrocław 1971; tenże, *Książka w procesie komunikacji społecznej*, Wrocław 1980.

15 K. Migoń, *Karol Głombiowski*, [w:] *Uczeni wrocławscy*, red. J. Trzynadłowski, Wrocław 1974, t. 2, s. 35–37; tenże, *Karol Głombiowski (1913–1986)*, „Studia o Książce” 1988, t. 17, s. 3–15; tenże, *Karol Głombiowski – bibliolog wrocławski i gdański*, „Libri

Kiedy w roku 1970 Karol Głombiowski został redaktorem naczelnym nowo powstałego czasopisma „Studia o Książce” starał się skupić wokół niego grono badaczy podejmujących analizy istotne dla rozwoju i kształtowania się dyscypliny, zakładając że w ten sposób uda się: „wykazać bogactwo problematyki bibliologicznej i wprowadzić naukę o książce w szeregi uznanych i pełnoprawnych dyscyplin humanistycznych”¹⁶. Świadomy, że książka jako przedmiot badań ewoluuje ze względu na zmiany form środków przekazu, rozumiał, że powoduje to także zróżnicowanie recepcji treści. Korzystając ze swojej wiedzy historycznej, ze względny spokojem patrzył na rozwój nowych przestrzeni komunikacyjnych. W swoich poszukiwaniach teoretycznych dążył do stworzenia modelu uogólniającego, który pozwoliłby opisać książkę w wielu perspektywach.

Jego badania były głęboko osadzone w kompetencjach filologa klasycznego, który doceniał znaczenie europejskiego dorobku piśmienniczego, ale też wiedzy historycznej. Przywiązywał wielką wagę do arystotelowskiego czystego poznania i nie cenił prac naukowych zorientowanych empirycznie i utylitarnie, bowiem:

nauka uniwersytecka uczy rzeczywistość rozumieć. Odpowiada bowiem nie tylko na pytanie: jak? kiedy usiłuje rzeczywistość opisać, lecz stawia przede wszystkim pytanie: dlaczego? gdy stara się poznać społeczną i historyczną istotę zjawisk i stwierdzić, jak owa istota przejawia się w rzeczywistości. Głównym celem badań podstawowych, uprawianych w uniwersytecie, było i jest nadal poznanie¹⁷.

Swoimi pracami chciał udokumentować, że każde postępowanie badawcze musi być oparte zarówno o logiczne zasady interpretacji zebranego materiału, jak i rzetelną naukową refleksję teoretyczną. Ta z kolei powinna odwoływać się do jej orientacji filozoficznej¹⁸. Widząc w dorobku polskiej nauki o książce wiele prac szczegółowych postulował powstanie syntez, uogólniających procesy i zjawiska książki „uogólnione poznanie odzwierciedla bowiem, jak wiadomo, głębiej rzeczywistość niż znajomość indywidualnych zjawisk i związków”¹⁹.

Dla Karola Głombiowskiego atrakcyjne poznawczo było poszukiwanie takiego modelu komunikacji bibliologicznej, który byłby pogłębionym i wieloaspektowym spojrzeniem na książkę, realizowanym dzięki perspektywie interdyscyplinarnej. Kiedy artykułem *O funkcjonalną koncepcję nauki o książce* otwierał redagowane przez niego „Studia o Książce” zamierzał zmobilizować środowisko badaczy do

Gedanenses” 1995/1996, t. 13/14, s. 165–176; K. Maleczyńska, *Profesor dr Karol Głombiowski*, „Roczniki Biblioteczne” 1983, r. 27, s. 3–14; S. Kubów, *Sylwetki polskich bibliologów*, Wrocław 1983; Z. Nowak, *Karol Głombiowski (1913–1986)*, „Roczniki Biblioteczne” 1987, r. 31, z. 1, s. 406.

16 M. Korczyńska-Derkacz, A. Łusznak, *„Studia o Książce” (1970–1993) – koncepcje programowe i ich realizacja*, „Roczniki Biblioteczne” 2016, t. 60, s. 225.

17 K. Głombiowski, *Moja droga ku nauce o książce*, „Gdańskie Zeszyty Humanistyczne” 1987, r. 26, nr 30, s. 225.

18 Tenże, *O dalszy rozwój...*, s. 457; A. Łusznak, *O potrzebie filozoficznej refleksji w nauce o książce – filozoficzne inspiracje Karola Głombiowskiego*, „Biuletyn EBIB” 2007, [on-line] https://www.ebib.pl/?page_id=63 – 28.12.2024.

19 K. Głombiowski, *Teoria i metodologia nauki o książce. Wybrane zagadnienia*, Gdańsk 1984, s. 13.

zintensyfikowania poszukiwań teoretycznych²⁰, tym samym zainicjował również cykl własnych publikacji. Ich podsumowaniem była opublikowana w roku 1980 monografia *Książka w procesie komunikacji społecznej*²¹. W 1984 r. Głombiowski zebrał systematycznie ukazujące się teoretyczne artykuły naukowe i wydał je w tomie zatytułowanym *Teoria i metodologia nauki o książce. Wybrane zagadnienia*²². W publikacjach tych sięgał do teoretycznych ustaleń badaczy polskich i zagranicznych, próbował zaadaptować na potrzeby nauki o książce popularne ówczesne koncepcje socjologiczne, filologiczne, historyczne, antropologiczne, filozoficzne i estetyczne.

Niewątpliwie jednak to publikacja *Książka w procesie komunikacji społecznej* stanowi najbardziej komplementarną prezentację idei badań naukowych Karola Głombiowskiego, w których poszukiwał szerokiej perspektywy wzorem Aleksandra Bohatkiewicza. Tenże uczony pisał: „Nie idzie bowiem o to w ogólnej nauce, aby oderwanymi zagadnieniami bibliograficznymi szermować, ale aby widzieć wyraźniej całość rzeczy piśmiennych zawieszoną w rozmaitych ogniach ogólnego łańcucha dziejów piśmiennictwa”²³. Postrzegał „świat książki” jako zjawisko historyczne o zasadniczym znaczeniu dla rozwoju cywilizacji i kultury, stąd wielorakie inspiracje i odwołania koncepcyjne²⁴.

W swoich sporządzeniach przywoływał ustalenia interdyscyplinarne poszukując podstawowej kategorii porównawczej, bowiem: *comparativa est omnis inquisitio (na porównywaniu polega wszelkie poszukiwanie naukowe)*. Zaczął wywód od zasadniczej konstatacji:

Od czasu, kiedy elektroniczne środki społecznego przekazu zafascynowały odbiorców swymi na pozór nieograniczonymi możliwościami komunikacji międzyludzkiej, stanęło przed nauką o książce niepokojące pytanie: czy książka jako środek przekazu oprze się konkurencji słuchowiska radiowego i obrazu filmowego czy też przez nie pokonana będzie zmuszona zrezygnować z pełnionych dotychczas funkcji i pełna zasług zejść z pola. Stąd nieodparta staje się konieczność ponownego zbadania możliwości komunikacyjnych książki i określenia jej właściwości, odmiennych od cech innych narzędzi przekazu²⁵.

Starając się określić własną tożsamość nauki o książce w stosunku do medioznawstwa szukał odrębności miejsca książki wśród zjawisk literatury i języka oraz jej roli w systemie komunikacji międzyludzkiej.

20 Tenże, *O funkcjonalną koncepcję nauki o książce*, „Studia o Książce” 1970, t. 1, s. 5–24.

21 K. Głombiowski, *Książka w procesie...* Zob. G. L[abuda], *Rec. „Książka w procesie komunikacji społecznej”*, Karol Głombiowski, Wrocław [etc.] 1980, „Studia Źródłoznawcze” 1983, t. 27, s. 239; K. Maleczyńska, *Rec.: Karol Głombiowski: Teoria i metodologia nauki o książce: wybrane zagadnienia*, Gdańsk 1984, „Roczniki Biblioteczne” 1986, r. 30, z. 1–2, s. 523–524.

22 K. Głombiowski, *Teoria i metodologia...*

23 A. Bohatkiewicz, *Rzecz o bibliografii powszechnej*, Wilno 1830, s. 27. Zob. też A. Navickienė, *Dokumentai, teikiantys faktų apie knygos mokslo teoretiko Aleksandro Viktoro Bohatkiewicziaus gyvenimą*, „Knygotyra” 2005, t. 45, s. 210–229; też, *Knygos mokslo teoretikas Aleksandras Viktoras Bohatkiewiczius*, [w:] *Aleksandras Viktoras Bohatkiewiczius: veikalas apie visuotinę bibliografiją*, red. A. Braziūnienė, A. Navickienė, S. Rankelienė, Vilnius 2004, s. 10–65.

24 K. Głombiowski, *O dalszy rozwój...*, s. 463.

25 Tenże, *Książka w procesie...*, s. [3].

Pytając o możliwość wyeliminowania książki przez inne środki czy nośniki, zastanawiał się również nad jej niezbędnością w ogólnym systemie kultury zbiorowości społecznej. Przekonanie Głombiowskiego o nieuchronnej konfrontacji książki z innymi formami przekazu, z uwzględnieniem jej potencjału komunikacyjnego, jakości i społecznego oddziaływania, oparte było jednak o wiedzę historyczną. Spojrzenie retrospektywne pozwalało mu dostrzec w zmianach ich nieuchronność, ale również poszukiwać pewnej stałości. Pytał o przyszłość książki, a raczej literatury, dostrzegając zagrożenie w „rosnącym kulcie dosłowności i małego realizmu”, ale i wierząc, że piśmiennictwo naukowe czy publicystyczne „nie wyrzeknie się książkowej realizacji”²⁶.

Jakikolwiek więc wynik będzie miała konfrontacja między książką a środkiem masowego przekazu, jedno zdaje się pozostawać poza wszelką wątpliwością: dopóki cywilizacja komputerów nie zatrze w świadomości ludzkiej ostatnich śladów humanistycznej kultury śródziemnomorskiej, dopóty książka pozostanie niezastąpionym i niezbędnym narzędziem oddziaływania słowa²⁷.

Ta inspirująca dla Głombiowskiego kwestia to ocena funkcji przekazywania treści ujętych w zróżnicowane formy piśmiennicze. A skoro: *cum omnia optime ex causis noscantur (wszystko najlepiej poznaje się z przyczyn)*, postanowił opisać i wyjaśnić „właściwości komunikacyjne książki w porównaniu ze stałymi cechami komunikacyjnymi innych środków przekazu społecznego” sięgając do klasycznych przykładów literackich²⁸. Głombiowski w swojej analizie historycznej wskazywał na stopniowy wzrost warty odnotowania i analizy elementów bibliologicznych książki, ale równolegle podkreślał „funkcjonalny związek książki z dziełem pisarskim” i na nich oparł swój wywód.

Wzorem Kazimierza Piekarskiego, który pisał, że: „nie każdy rękopis i nie każdy druk jest książką. To co stanowi istotę książki, nie leży wyłącznie w jej stronie zewnętrznej, ani wyłącznie w jej treści, lecz także w jej funkcji. Ten tylko rękopis i ten druk staje się książką, którego przeznaczeniem jest swobodne oddziaływanie na społeczeństwo” postrzegał paradygmat nauki o książce jako ukierunkowany na jej społeczne funkcje²⁹. Zastanawiając się czym jest książka podkreślał istotę intencji twórczej autora oraz „komunikatywność właściwą materialnemu narzędziu przekazu” i stawiał pytanie czy narzędzie przekazu „nie staje się samo przekazem?”³⁰.

Poszukiwał filozoficznej refleksji uogólniającej, aby ułatwić porządkowanie pola badawczego i jasno pokazać więzi pomiędzy dyscyplinami wchodzącymi w skład księgoznawstwa oraz ułatwić zrozumienie całości prezentowanych zagadnień

26 Tamże, s. 174–175.

27 Tamże s. 175.

28 Tamże, s. [3], 4.

29 B. Koredczuk, J. Woźniak-Kaspepek, *Bibliologia i informatologia w naukach o komunikacji społecznej i mediach – odrębność czy komplementarność?*, „Studia Medioznawcze” 2019, t. 20, nr 3 (78), s. 216.

30 K. Głombiowski, *Książka w procesie komunikacji...*, s. 20–21. Por. M. Głowiński, *Wirtualny odbiorca w strukturze utworu poetyckiego*, [w:] *Studia z teorii i historii poezji*, red. M. Głowiński, Wrocław-Warszawa-Kraków 1967, s. 7–32; M. McLuhan, *Wybór pism*, tłum. K. Jakubowicz, Warszawa 1975.

i bardziej świadomie wartościować materiał faktograficzny. Sięgając po zróżnicowane perspektywy badawcze starał się wyposażyć naukę o książce w *instrumentarium*, które pozwoli holistycznie objąć wszystkie elementy tworzące *universum* książki. Krytycznie odnosił się do takich badań, które „zaczęły grzęznąć w technice bibliotekarskiej i nierzadko w wąsko zarysowanej faktografii historycznej”³¹.

Głombiowski dostrzegając bogactwo możliwości interpretacyjnych starał się stworzyć wyczerpujący model badawczy, bowiem tylko bogata w teorię nauka o książce może być atrakcyjna intelektualnie. Podkreślał relację „świat książek – świat ludzi” i wprowadzał perspektywę antropologiczną. W jego ujęciu bibliologia to nauka o człowieku, która pomaga dostrzec i zanalizować wartości realizowane przez jednostki i grupy społeczne, a w latach 70. ogłosił nawet artykuł pod tytułem *Nauka o książce nauką o człowieku*³². Niewątpliwie bliskie było mu podejście Jana Muszkowskiego. Uważał, że był on „o krok od sformułowania funkcjonalnej definicji książki”, a jego koncepcja „zaleca się rzeczowością i konkretnością dzięki związaniu jej z socjologicznym punktem widzenia”³³. Uznał, że skoro książkę powołały do życia potrzeby społeczne, a pismo i książka to potężne środki materialne oddziaływania społecznego, to zrozumienie jej zjawiska nie jest możliwe bez odnoszenia całości życia społecznego³⁴. Omawia funkcjonowanie piśmiennictwa, ważne są dla niego „tworzenie i formułowanie przekazów symbolicznych” oraz „ich odbiór i interpretacja” – tym samym zaświadcza o uczestnictwie w kulturze³⁵. Książka jest w jego myśleniu siłą historyczną, a jej historia społeczną i kulturalną historią komunikowania w skali indywidualnej i zbiorowej.

Myśl Głombiowskiego była przeniknięta troską o wartości, a głęboko humanistyczne spojrzenie pozwoliło mu na zastosowanie w jego koncepcji rozstrzygnięć właściwych późniejszej antropologii kulturowej³⁶. Chociaż nie stosuje w tekście tak nazwanej kategorii, wyłania się ona z opisu elementów, które zalicza Głombiowski do opisanego modelu badawczego. Nie jest on jedynie socjologiczny, jak sugerowałby zastosowany przez autora tytuł. Podobnie jak naukowcy historycznej szkoły „Annales”, uwzględniał przesłanki antropologiczne dostosowując je od potrzeb badawczych – mogły być historyczne, kiedy indziej filologiczne, socjologiczne czy

31 K. Głombiowski, *Książka w procesie komunikacji...*, s. 8.

32 Tenże, *Nauka o książce nauką o człowieku*, „Studia o Książce” 1973, t. 4, s. 26–40; tenże, *Książka a inne sposoby zapisu dzieła piśmienniczego, czyli o semiotyce książki*, „Studia o Książce” 1983, t. 13, s. 8; tenże, *Książka a inne środki przekazu dzieła literackiego*, „Studia o Książce” 1979, t. 9, s. 3; tenże, *O dwóch tendencjach badań bibliologicznych*, „Studia o Książce” 1981, t. 11, s. 13; tenże, *Teoria i metodologia...*, s. 151.

33 Tenże, *Książka w procesie komunikacji...*, s. 8–11.

34 Tenże, *Teoria i metodologia...*, s. 20.

35 Tenże za A. Kłoskowską: K. Głombiowski, *Książka w procesie komunikacji...*, s. 13. Por. A. Kłoskowska, *Społeczne ramy kultury*, Warszawa 1972, s. 129, 136.

36 I. Pietrzekiewicz, *Kultura książki w zakonach męskich Wielkiego Księstwa Litewskiego XV–XVIII wieku*, Kraków 2019, s. 13–19. Zob. G. Labuda, *Rozważania nad teorią i historią kultury i cywilizacji. Wybór studiów i rozpraw*, Poznań 2008, s. 17, 45; C. Geertz, *Interpretacja kultur. Wybrane eseje*, tłum. M.M. Piechaczek, Kraków 2005; P. Burke, *Historia kulturowa. Wprowadzenie*, tłum. J. Hunia, Kraków 2012, s. 3; tenże, *What is Cultural History*, Cambridge 2004; *New Perspectives on Historical Writing*, red. tenże, Cambridge 2001.

ekonomiczne, psychologiczne czy religioznawcze itp.³⁷ Głombiowski, wychodząc od głębokiej perspektywy historycznej, dostrzegał jak ewoluuje sam obiekt badań księgoznawczych, jak zmiany wpływają na jego użytkowanie, czytelnictwo i recepcję treści.

Analizując „podłoże kulturowe”, które tworzą elementy rzeczywistości społecznej odziedziczone i przekazane przez poprzednie pokolenia, sięgał również do ustaleń teorii socjologicznej³⁸. Interesowały go takie zagadnienia jak: struktura społeczna; system społeczno-kulturowy, który, oprócz wewnętrznych relacji między elementami, ma również relacje z otoczeniem; rola wartości, ideałów i norm; forma struktur komunikacyjnych³⁹. Te kwestie zaprowadziły go do rozpatrywania zjawiska książki ze stanowiska funkcjonalnego, tj. „dzięki socjologii książka zostaje włączona do klasycznego procesu społecznego, jakim jest proces komunikacji międzyludzkiej. Idzie teraz o to, aby z tego faktu wyprowadzić wszystkie badawcze konsekwencje”⁴⁰.

Sięgając do teorii funkcjonalnej postrzegał społeczeństwo jako system wzajemnie powiązanych ze sobą elementów kulturowych, które pozwalają na zachowanie jego równowagi i ciągłości⁴¹. Inspirowała go więc, łącząca perspektywę socjologiczną i historyczną integralna metoda badawcza⁴². Wykorzystanie jej w uprawianiu nauki o książce zbliżało go do wyczerpującego i skutecznego modelu badawczego. Postrzegając pojęcie funkcji uznawał, że zawiera ono w sobie znaczenie struktury – formułował więc termin struktury komunikacyjnej książki. Stwierdzając, że książka pełni „swą funkcję utrwalania, przekazywania i rozpowszechniania piśmienniczych treści kultury” pytał „w jakim celu to czyni i z jakim skutkiem”⁴³. W strukturze komunikacyjnej książki widział dwa istotne, a powiązane ze sobą, porządki: rzeczowy i semantyczny⁴⁴. I tak właśnie postrzegał ideę badań książki w procesie integracji zbiorowości i utrzymania równowagi systemu społecznego: z uwzględnieniem zarówno ekspresji treściowej dzieła, językowej i estetycznej, a zarazem określonym rodzajem „kodu materialnego”, będącego interpretacją jego przekazu⁴⁵. Analizując

37 A. Brzezińska, A. Guriewicz, *Annales i polska dyskusja wokół antropologii historycznej*, [w:] *Antropologizowanie humanistyki. Zjawisko, proces, perspektywy*, red. J. Kowalewski, W. Piasek, Olsztyn 2009, s. 223–241. Zob. też. A. Drózdź, *Dywagacje wokół kwestii założeniowości oraz pola badań bibliologicznych*, „*Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia*” 2007, t. 5, s. 34.

38 R. Soják, *Paradoks antropologiczny. Socjologia wiedzy jako perspektywa ogólnej teorii społeczeństwa*, Wrocław 2004, s. 9, 28; B. Szacka, *Wprowadzenie do socjologii*, Warszawa 2003, s. 79, 192–194; P. Sztompka, *Socjologia*, Kraków 2007, s. 135–143, 229–252, 258–274. Por. R.K. Merton, *Teoria socjologiczna i struktura społeczna*, tłum. E. Morawska, J. Wertenstein-Żuławski, Warszawa 2002; P. Sztompka, *Socjologia zmian społecznych*, Kraków 2005.

39 *System społeczny*, tłum. M. Kaczmarczyk, Kraków 2009; *Struktura społeczna a osobowość*, tłum. M. Tabin, wstęp A. Kłoskowska, Warszawa 1969.

40 K. Głombiowski, *Książka w procesie komunikacji...*, s. 11.

41 J. Muszkowski, *Wstęp do socjologii książki*, „*Studia o Książce*” 1973, nr 3, s. 89–152.

42 K. Dobrowolski, *Metoda integralna*, Kraków 1966.

43 K. Głombiowski, *Książka w procesie komunikacji...*, s. 11–12.

44 Tamże, s. 23–26.

45 Tamże, s. 31–47, 103. Por. R. Tomaszewski, *Style i funkcja czarnej sztuki*, Warszawa 1974; tenże, *Pismo drukarskie a estetyka druku*, Toruń 1987; A. Tomaszewski,

zjawisko książki w odniesieniu do innych form przekazu w perspektywie poznawczej komunikacji społecznej, doszedł do konkluzji o znaczeniu tekstu jako konstytutywnego elementu „zjawiska książki” oraz „społecznej niezbędności książki”⁴⁶. Podstawowy schemat komunikacji bibliologicznej przebiega od autora do czytelnika i wyszczególnia elementy pośrednie. Jest to model klasyczny, do którego odnoszą się późniejsze propozycje teoretyczne, zwracające szczególną uwagę na aspekt kulturowy bądź komunikacyjny książki⁴⁷. Wielokrotnie podkreślał takie społeczne funkcje książki jak: integracja społeczna, wpajanie wartości moralnych czy przekazywanie wartości estetycznych.

Nie wspominał o zagrożeniach jej realizacji wynikających wprost z ówczesnej sytuacji politycznej w kraju, nie może to jednak dziwić jeśli pomyślimy, że chciał swoją ideę wyabstrahować z bieżącej perspektywy. Podkreślał, że obieg komunikacyjny zależy od struktury zbiorowości, styczności społecznych, jej integracji czy kontaktów, ale jest także procesem historycznym, a jako przykład wskazywał na poezję Horacego jako element współczesnego, choć zmienionego, obiegu komunikacyjnego⁴⁸. Dla Głombiowskiego nauka o książce jest więc jedną „z ważnych dziedzin badania piśmienniczego dorobku ludzkości z punktu widzenia sposobów jej istnienia i funkcjonowania w zbiorowości społecznej”⁴⁹.

Głombiowski podkreślał, że „funkcja komunikacyjna książki określa zakres problematyki badawczej nauki o książce”⁵⁰. Dlatego według uczonego jej przedmiotem:

jest ten rodzaj komunikacji międzyludzkiej, w którym jako ogniwo główne występuje książka, materialne narzędzie utrwalania i przekazywania treści kultury, właściwe medium procesu, *instrumentum communicationis socialis*. Dzięki jej materialnemu pośrednictwu funkcjonują w społeczeństwie w określonych warunkach historycznych dzieła kultury literackiej, naukowej, ideologicznej itd. Dzieło piśmiennicze w zależności od swojego charakteru wyznacza sposób ekspresji zgodnie z materialnymi właściwościami książki. Ekspresja książkowa dzieła piśmienniczego stanowi też jądro dyscypliny, które skupia wokół siebie wszystkie dziedziny, związane z jej własną egzystencją⁵¹.

Teoretyczna koncepcja znaczenia książki w komunikacji społecznej, przedstawiona w pracy *Książka w procesie komunikacji społecznej*⁵², stała się inspiracją do kolejnych analiz i dyskusji. Odwoływali się do niej zarówno jego uczniowie, kontynuatorzy, jak i polemicy reprezentujący polskie i europejskie środowisko bibliologiczne. Sposób myślenia Profesora podjął jego uczeń, Krzysztof Migoń, który również połączył w swoich zainteresowaniach księgoznawstwo historyczne

Architektura książki. Dla wydawców, redaktorów, poligrafów, grafików, autorów, księgoznawców i bibliofilów, Warszawa 2018; A. Chamera-Nowak, *Roman i Andrzej Tomaszewscy w niewoli książek*, [w:] *W poszukiwaniu odpowiedniej formy*, Wrocław 2012, s. 217–231; W. Strzeмиński, *Druk funkcjonalny*, [w:] *Pisma*, Wrocław 1975.

46 K. Głombiowski, *Książka w procesie komunikacji...*, s. 109–110, 160–172.

47 B. Koredczuk, J. Woźniak-Kasperek, dz. cyt., s. 215.

48 K. Głombiowski, *Książka w procesie komunikacji...*, s. 13–17.

49 Tamże, s. 12.

50 Tamże, s. 11.

51 Tamże, s. 11.

52 Tamże.

z refleksją teoretyczną poświęconą nauce o książce. W kolejnych latach, już po śmierci Głombiowskiego, porządkował on metodologiczne i terminologiczne problemy tej dyscypliny w Polsce, pokazując jej relacje z innymi naukami społecznymi i humanistycznymi oraz zróżnicowane podejścia badawcze⁵³.

Perspektywa około 50 lat od sformułowania i opublikowania poglądów zawartych w dziele *Książka w procesie komunikacji społecznej* prowadzi nas obecnie do nowych pytań, które zrodziło formalne usytuowanie bibliologii jako subdyscypliny w strukturze nauk o komunikacji społecznej i mediach⁵⁴. Przyporządkowanie jej do dziedziny nauk społecznych nie wpłynęło jednak na postrzeganie badań bibliologicznych jako typowych dla orientacji humanistycznej i społecznej⁵⁵.

Współcześnie badacze mocno podkreślają dorobek własny bibliologii⁵⁶ oraz jej inter- i multidyscyplinarny charakter oraz specyfikę schematów i modeli komunikacji bibliologicznej (niezależnie od nośnika) oraz apelują o „przywrócenie ducha współuczestnictwa i «horyzontu wspólnych znaczeń»”⁵⁷. Okazuje się jednak jak wielkie znaczenie we współczesnej dyskusji na temat podstaw bibliologicznego modelu badań ma powiązana „z komunikacją społeczną” „funkcja komunikacyjna” książki. Ten trop z kolei prowadzi nas wprost do obecności i znaczenia książki w obiegu społecznym⁵⁸.

53 K. Migoń, *Nauka o książce wśród innych nauk społecznych*, Wrocław 1976; tenże, *Nauka o książce. Zarys problematyki*, Wrocław 1984. Zob. tenże, *Bibliologia wobec medioznawstwa: izolacja, komplementarność czy integracja*, [w:] *Książka i prasa w systemie komunikacji społecznej. Przeszłość, dzień dzisiejszy, perspektywy*, red. M. Juda, Lublin 2002, s. 13–18; tenże, *Bibliologia wśród innych nauk. Koncepcje, realizacje, perspektywy*, [w:] *Bibliologia. Problemy badawcze nauk humanistycznych*, red. D. Kuźmina, Warszawa 2007, s. 13–24; tenże, *Bibliologia historyczna w kręgu wrocławskiego bibliotekoznawstwa uniwersyteckiego*, [w:] *Bibliologia i informatologia*, red. D. Kuźmina, Warszawa 2011, s. 47–55; tenże, *Uniwersum piśmiennictwa, jego właściwości, granice i sposoby istnienia*, [w:] *Uniwersum piśmiennictwa wobec komunikacji elektronicznej*, red. K. Migoń, M. Skalska-Zlat, Wrocław 2009, s. 11–20.

54 B. Koredczuk, J. Woźniak-Kasperek, dz. cyt., s. 217–218.

55 B. Koredczuk, *Bibliologia dyscypliną rozwojową/integrującą czy adaptacyjną/zintegrowaną?*, [w:] *Książki mają swoją historię. Studia ofiarowane Profesor Barbarze Bieńkowskiej*, red. J. Puchalski, Warszawa 2021, s. 33.

56 „Bibliologia, określana również jako nauka o książce wcześniej księgoznawstwo, bada, w klasycznym rozumieniu, książkę oraz procesy bibliologiczne: produkcję, rozpowszechnianie książki i jej społeczny obieg, aż po recepcję czytelniczą. W tym systemie uczestniczą ludzie oraz różne instytucje powiązane z książką. Jako jedna z pierwszych mediów jest źródłem i nośnikiem informacji zawartej w tekście, szerzej – treści, i spełnia swoje liczne funkcje (poznawcze, komunikacyjne, informacyjne, estetyczne, rozrywkowe, ideowe, terapeutyczne, itp.), stając się narzędziem komunikacji społecznej i kulturowej”. B. Koredczuk, J. Woźniak-Kasperek, dz. cyt., s. 214. Zob. też B. Koredczuk, *Bibliologia dyscypliną...*, s. 31–45. Z czasem ewoluował również model komunikacji bibliologicznej zaprezentowany w swej pierwotnej, szerokiej formie przez Gabriela E. Peignota; zob. B. Koredczuk, *Początki teorii bibliologii. Dictionnaire raisonné de bibliologie (1802–1804) Gabriela Etienne’a Peignota. Analiza i recepcja*, Wrocław 2005.

57 J. Woźniak-Kasperek, *Nauki o komunikacji społecznej i mediach – forma, treść, kontekst*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia” 2021, t. 19, s. 3–18.

58 B. Koredczuk, J. Woźniak-Kasperek, dz. cyt., s. 215, 216–217.

Tym samym wracamy do świata książek, który próbował opisać Karol Głombiowski. Okazuje się, że pytanie o charakter „badań problematyki związanej z książką – ujęcie fenomenu tekstu oraz jego materialnej postaci i zmieniającego się modelu jego funkcjonowania” w sensie literaturoznawczym, bibliograficznym, historycznym, antropologicznym, socjologicznym jest nadal inspirujące i żywotne⁵⁹. Potwierdza się wręcz bogactwo perspektyw ukryte w tej problematyce. Miejmy nadzieję, że jest to ożywczą siłą współczesnych badań bibliologicznych.

Bibliografia

- Bieńkowski W., *O pseudonaucze bibliologii i najpilniejszych potrzebach bibliografii*, Warszawa 1953.
- Bohatkiewicz A., *Rzecz o bibliografii powszechnej*, Wilno 1830.
- Brzezińska A., Guriewicz A., *Annales i polska dyskusja wokół antropologii historycznej*, [w:] *Antropologizowanie humanistyki. Zjawisko, proces, perspektywy*, red. J. Kowalewski, W. Piasek, Olsztyn 2009, s. 223–241.
- Burke P., *Historia kulturowa. Wprowadzenie*, tłum. J. Hunia, Kraków 2012.
- Burke P., *What is Cultural History*, Cambridge 2004.
- Chamera-Nowak A., *Roman i Andrzej Tomaszewscy w niewoli książek*, [w:] *W poszukiwaniu odpowiedniej formy*, Wrocław 2012, s. 217–231.
- Dobrowolski K., *Metoda integralna*, Kraków 1966.
- Dobrowolski K., *Zagadnienie nauki o książce*, [w:] *IV Zjazd Bibliotekarzy Polskich w Warszawie. Referaty, cz. 2*, Warszawa 1936, s. 7–15.
- Drózd A., *Dywagacje wokół kwestii założeniowości oraz pola badań bibliologicznych*, „*Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia*” 2007, t. 5, s. 28–36.
- Geertz C., *Interpretacja kultur. Wybrane eseje*, tłum. M.M. Piechaczek, Kraków 2005.
- Głombiowski K., *Bibliotekoznawstwo jako dyscyplina uniwersytecka*, „*Roczniki Biblioteczne*” 1962, r. 6, s. 1–19
- Głombiowski K., *Czy bibliologia może wybić się na samodzielność? (w odpowiedzi moim czytelnikom – rzeczywistym i urojonym)*, „*Roczniki Biblioteczne*” 1983, r. 27, z. 1–2, s. 559–605.
- Głombiowski K., *Książka a inne sposoby zapisu dzieła piśmienniczego, czyli o semiotyce książki*, „*Studia o Książce*” 1983, t. 13, s. 3–15.
- Głombiowski K., *Książka a inne środki przekazu dzieła literackiego*, „*Studia o Książce*” 1979, t. 9, s. 3–16.
- Głombiowski K., *Książka w procesie komunikacji społecznej*, Wrocław 1980.
- Głombiowski K., *Moja droga ku nauce o książce*, „*Gdańskie Zeszyty Humanistyczne*” 1987, r. 26, nr 30, s. 313–220.
- Głombiowski K., *Nauka o książce nauką o człowieku*, „*Studia o Książce*” 1973, t. 4, s. 26–40.
- Głombiowski K., *O dalszy rozwój bibliotekoznawstwa uniwersyteckiego*, „*Roczniki Biblioteczne*” 1967, r. 11, z. 3/4, s. 451–465.

59 I. Pietrkiewicz, dz. cyt., s. 17.

- Głombiowski K., *O dwóch tendencjach badań bibliologicznych*, „Studia o Książce” 1981, t. 11, s. 3–16.
- Głombiowski K., *O funkcjonalną koncepcję nauki o książce*, „Studia o Książce” 1970, t. 1, s. 5–24.
- Głombiowski K., *Problemy historii czytelnictwa*, Wrocław 1966.
- Głombiowski K., *Teoria i metodologia nauki o książce. Wybrane zagadnienia*, Gdańsk 1984.
- Głombiowski K., Szwejkowska H., *Książka rękopiśmienna i biblioteka w starożytności i średniowieczu*, Warszawa–Wrocław 1971.
- Głowiński M., *Wirtualny odbiorca w strukturze utworu poetyckiego*, [w:] *Studia z teorii i historii poezji*, red. M. Głowiński, Wrocław–Warszawa–Kraków 1967, s. 7–32.
- Hombek D., *Z dziejów wrocławskiej bibliologii. Kultura książki w działalności Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego (Bożena Koredczuk, Badania nad książką, biblioteką i informacją w kręgu towarzystw naukowych. Komisja Bibliologii i Bibliotekoznawstwa Wrocławskiego Towarzystwa Naukowego (1953–2003), Wrocław–Warszawa 2021...)*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia” 2023, t. 2, s. 575–581.
- Kłoskowska A., *Społeczne ramy kultury*, Warszawa 1972.
- Korczyńska-Derkacz M., Łusznak A., „Studia o Książce” (1970–1993) – koncepcje programowe i ich realizacja, „Roczniki Biblioteczne” 2016, t. 60, s. 223–245.
- Koredczuk B., *Bibliologia dyscypliną rozwojową/integrującą czy adaptacyjną/zintegrowaną?*, [w:] *Książki mają swoją historię. Studia ofiarowane Profesor Barbarze Bieńkowskiej*, red. J. Puchalski, Warszawa 2021, s. 33.
- Koredczuk B., *Karol Głombiowski – twórca wrocławskiej szkoły bibliologicznej*, [w:] *Książka i biblioteka w procesie komunikacji społecznej*, red. R. Aleksandrowicz, H. Rusińska-Giertych, Wrocław 2015, s. 19–38.
- Koredczuk B., *Library science versus bibliology: a contribution to the study of the impact of politics and ideology on the creation of names for book institutions in post-war Poland – the case of Wrocław*, „Roczniki Biblioteczne” 2023, r. 67, s. 119–129.
- Koredczuk B., *Początki teorii bibliologii. Dictionnaire raisonné de bibliologie (1802–1804) Gabriela Etienne’a Peignota. Analiza i recepcja*, Wrocław 2005.
- Koredczuk B., Woźniak-Kasperek J., *Bibliologia i informatologia w naukach o komunikacji społecznej i mediach – odrębność czy komplementarność?*, „Studia Medioznawcze” 2019, t. 20, nr 3 (78), s. 212–224.
- Kubów S., *Sylwetki polskich bibliologów*, Wrocław 1983; Z. Nowak, *Karol Głombiowski (1913–1986)*, „Roczniki Biblioteczne” 1987, r. 31, z. 1, s. 406.
- L[abuda] G., *Rec. „Książka w procesie komunikacji społecznej”, Karol Głombiowski, Wrocław [etc.] 1980*, „Studia Źródłoznawcze” 1983, t. 27, s. 239.
- Labuda G., *Rozważania nad teorią i historią kultury i cywilizacji. Wybór studiów i rozpraw*, Poznań 2008.
- Łusznak A., *O potrzebie filozoficznej refleksji w nauce o książce – filozoficzne inspiracje Karola Głombiowskiego*, „Biuletyn EBIB” 2007, [on-line] https://www.ebib.pl/?page_id=63 – 28.12.2024.
- Maleczyńska K., *Profesor dr Karol Głombiowski*, „Roczniki Biblioteczne” 1983, r. 27, s. 3–14.

- Maleczyńska K., *Rec.: Karol Głombiowski: Teoria i metodologia nauki o książce: wybrane zagadnienia*, Gdańsk 1984, „Roczniki Biblioteczne” 1986, r. 30, z. 1–2, s. 523–524.
- Margul T., *Z obłoków bibliologii na ziemię bibliotekoznawstwa*, „Przegląd Biblioteczny” 1953, t. 4, 350–358.
- McLuhan M., *Wybór pism*, tłum. K. Jakubowicz, Warszawa 1975.
- Merton R.K., *Teoria socjologiczna i struktura społeczna*, tłum. E. Morawska, J. Wertenstein-Żuławski, Warszawa 2002.
- Migoń K., *Bibliologia historyczna w kręgu wrocławskiego bibliotekoznawstwa uniwersyteckiego*, [w:] *Bibliologia i informatologia*, red. D. Kuźmina, Warszawa 2011, s. 47–55.
- Migoń K., *Bibliologia wobec medioznawstwa: izolacja, komplementarność czy integracja*, [w:] *Książka i prasa w systemie komunikacji społecznej. Przeszłość, dzień dzisiejszy, perspektywy*, red. M. Juda, Lublin 2002, s. 13–18.
- Migoń K., *Bibliologia wśród innych nauk. Koncepcje, realizacje, perspektywy*, [w:] *Bibliologia. Problemy badawcze nauk humanistycznych*, red. D. Kuźmina, Warszawa 2007, s. 13–24.
- Migoń K., *Karol Głombiowski – bibliolog wrocławski i gdański*, „Libri Gedanenses” 1995/1996, t. 13/14, s. 165–176.
- Migoń K., *Karola Głombiowskiego droga do bibliologii*, [w:] *Bibliotekarze polscy we wspomnieniach współczesnych. W kręgu nauki i bibliotek*, Warszawa 1993, s. 20–27.
- Migoń K., *Karol Głombiowski (1913–1986)*, „Studia o Książce” 1988, t. 17, s. 3–15.
- Migoń K., *Karol Głombiowski*, [w:] *Uczni wrocławscy*, red. J. Trzynadłowski, Wrocław 1974, t. 2, s. 35–37.
- Migoń K., *Nauka o książce wśród innych nauk społecznych*, Wrocław 1976.
- Migoń K., *Nauka o książce. Zarys problematyki*, Wrocław 1984.
- Migoń K., *O nazwie dyscypliny, którą uprawiamy*, „Przegląd Biblioteczny” 1993, t. 61 (1/2), s. 109–113.
- Migoń K., *O przedmiocie badań współczesnej bibliologii*, „Konspekt” 2004, nr 19, s. 27–29.
- Migoń K., *Uniwersum piśmiennictwa, jego właściwości, granice i sposoby istnienia*, [w:] *Uniwersum piśmiennictwa wobec komunikacji elektronicznej*, red. K. Migoń, M. Skalska-Zlat, Wrocław 2009, s. 11–20.
- Migoń K., *Z dziejów nauki o książce*, Wrocław 1979.
- Muszkowski J., *Wstęp do socjologii książki*, „Studia o Książce” 1973, nr 3, s. 89–152.
- Navickienė A., *Dokumentai, teikiantys faktų apie knygos mokslo teoretiko Aleksandro Viktoro Bohatkiewicziaus gyvenimą*, „Knygotyra” 2005, t. 45, s. 210–229.
- Navickienė A., *Knygos mokslo teoretikas Aleksandras Viktoras Bohatkiewiczius*, [w:] *Aleksandras Viktoras Bohatkiewiczius: veikalas apie visuotinę bibliografiją*, red. A. Braziūnienė, A. Navickienė, S. Rankelienė, Vilnius 2004, s. 10–65.
- New Perspectives on Historical Writing*, red. P. Burke, Cambridge 2001.
- Pietrzekiewicz I., *Kultura książki w zakonach męskich Wielkiego Księstwa Litewskiego XV–XVIII wieku*, Kraków 2019.
- Prace Karola Głombiowskiego w artykułach opublikowanych na łamach wybranych polskich czasopism naukowych – analiza cytowań*, [w:] *Książka i biblioteka w procesie*

komunikacji społecznej, red. R. Aleksandrowicz, H. Rusińska-Giertych, Wrocław 2015, s. 75–91.

Sadowska J., *Marksistowskie poglądy Władysława Bieńkowskiego w teorii i praktyce bibliotecznej*, [w:] *Książka zawsze obecna. Prace ofiarowane Profesorowi Krzysztofowi Migoniowi*, Wrocław 2010, s. 335–346.

Sierotwiński S., *Zadania nauki o książce*, „Przegląd Biblioteczny” 1953, t. 21 (2), s. 121–125.

Socha I., *Nauka o książce w Polsce w latach 1945–2015. Teoretyczne źródła inspiracji*, „Roczniki Biblioteczne” 2016, t. 60, s. 41–70.

Sojak R., *Paradoks antropologiczny. Socjologia wiedzy jako perspektywa ogólnej teorii społeczeństwa*, Wrocław 2004.

Struktura społeczna a osobowość, tłum. M. Tabin, wstęp A. Kłoskowska, Warszawa 1969.

Strzeмиński W., *Druk funkcjonalny*, [w:] *Pisma*, Wrocław 1975.

System społeczny, tłum. M. Kaczmarczyk, Kraków 2009.

Szacka B., *Wprowadzenie do socjologii*, Warszawa 2003.

Sztompka P., *Socjologia zmian społecznych*, Kraków 2005.

Sztompka P., *Socjologia*, Kraków 2007.

Tomaszewski A., *Architektura książki. Dla wydawców, redaktorów, poligrafów, grafików, autorów, księgoznawców i bibliofilów*, Warszawa 2018.

Tomaszewski R., *Pismo drukarskie a estetyka druku*, Toruń 1987.

Tomaszewski R., *Style i funkcja czarnej sztuki*, Warszawa 1974.

Woźniak-Kasperek J., *Nauki o komunikacji społecznej i mediach – forma, treść, kontekst*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia” 2021, t. 19, s. 3–18.

Streszczenie

Kształtowanie się paradygmatu dyscypliny *nauka o książce* oraz przynależnych do niej pól badawczych w Polsce posiadało swoją specyfikę, uzależnioną tak od wpływów koncepcji formułowanych na świecie, jak i sytuacji nauki polskiej. W latach 50.–80. szczególną dynamikę. Dyscyplina ta zawdzięczała wrocławskiej/polskiej szkole bibliologicznej. Twórcą prezentowanej przez nią koncepcji teoretycznej był Karol Głombiowski – filolog, historyk książki, teoretyk i pragmatyk książki. Stworzona przez niego koncepcja badań uwzględniająca aspekty filozoficzne, filologiczne, historyczne, antropologiczne i socjologiczne została zaprezentowana w 1980 r. Obecnie – w obliczu usytuowania wieloaspektowych badań „książki” w strukturze dyscypliny nauki o komunikacji społecznej i mediach – warto powrócić do koncepcji Głombiowskiego jako próby wskazania inter- i multidyscyplinarnego pojmowania zasadniczego przedmiotu dociekań „badaczy książki”.

Słowa kluczowe: Karol Głombiowski, nauki o komunikacji społecznej i mediach, nauka o książce, bibliologia, teoria

Karol Głombiowski's idea of the book in the process of social communication

Abstract

The formation of the paradigm of the discipline of book studies and the research fields related to it in Poland had its own specificity, depending on the influence of concepts formulated in the world, as well as the situation of Polish science. In the 1950s–1980s, it owed its particular dynamics to the Wrocław/Polish school of bibliology. The creator of the theoretical concept was Karol Głombiowski – a philologist, book historian, book theoretician and pragmatist. The research concept he created, taking into account philosophical, philological, historical, anthropological and sociological aspects, was presented in 1980. Currently – in the face of the location of multi-aspect studies of the “book” in the discipline of social communication and media studies – it is worth returning to Głombiowski's concept as an attempt to indicate an inter- and multidisciplinary understanding of the fundamental subject of the investigations of “book researchers”.

Keywords: Karol Głombiowski, social communication and media studies, book studies, bibliology, theory